

'TIJDEN VAN VERANDERING ZIJN DE MOOISTE, ZEKER ALS HET EEN GROTER DOEL DIENT'

Klimaatverandering, een stijgende zeespiegel, toenemende vergrijzing en een nijpend woningtekort: de vraagstukken van deze tijd zijn urgenter dan ooit. Als mensheid hebben we zo'n dertig jaar om het roer om te gooien. Kan het lukken? Absoluut, denkt rijksbouwmeester Floris Alkemade. Als we onze angst voor verandering maar weten om te zetten in verlangen. En dat vraagt allereerst verbeeldingskracht.

Hard en schel klinkt de bel van het statige, witte herenhuis in Sint-Oedenrode. Dat was nuttig toen het grote pand vroeger dienstdeed als huisartsenpraktijk en de bel in alle kamers gehoord moest worden, vertelt Floris Alkemade als hij opendoet. Zijn opa trok ongeveer een eeuw geleden als eerste van de Alkemade-generatie in het monumentale pand, om er als huisarts te wonen en te werken. “Mijn vader is hier opgegroeid, daarna ik met mijn broers en zussen en nu mijn dochters”, vertelt Alkemade. “Ik ben hier verankerd op een plek waar de wortels heel diep zitten. Een vreemde combinatie als je bedenkt dat ik tegelijk als architect over de hele wereld gewerkt heb aan nieuwe ontwerpen. Er is een Frans spreekwoord dat zegt dat je niet tegelijk vleugels en wortels kunt hebben. Ik denk dat ik het tegendeel bewijs.”

Dat Alkemade van zijn gezin degene is die nog altijd in het monumentale familiehuis woont, heeft hij te danken aan zijn beroep. “Het huis is te groot en te moeilijk voor ons. Jij bent architect, doe jij het maar’, was het sentiment bij mijn broers en zussen. Daar hoefde ik niet lang over na te denken.” Voor de Brabantse architect is sowieso niet gauw iets te groot of te moeilijk. Als rijksbouwmeester doet hij niet anders dan nadenken over complexe vraagstukken. Wat dat betreft kan Alkemade in deze tijd zijn lol op.

“We leven in een waanzinnig interessante tijd. Zelden had een generatie zoveel urgente vragen op de agenda”, begint hij. Met een stevige opsomming als vervolg: “Klimaatverandering, de stijgende zeespiegel, de vergrijzende samenleving, het nijpende tekort aan woningen, de overstap naar hernieuwbare energie, de verduurzaming van de landbouw, tel maar op. Stuk voor stuk grote en urgente vraagstukken waar we als mensheid voor staan. Onze ontwikkeling en welvaart hebben in de laatste decennia een enorme vlucht genomen en inmiddels is duidelijk dat we daarmee een spoor van verwoesting achterlaten. Doen we niets, dan hebben we over twintig of dertig jaar echt een probleem.” Hoe dat eruitziet? “Als complete chaos. In 2050 leven er zo’n driehonderd miljoen mensen in kwetsbare kustzones die hun woningen minstens

‘ONZE LEVENS ZIJN OP DIT MOMENT ZO LUXE, DAT ELKE VORM VAN VERANDERING ALLEREERST EEN BEDREIGING LIJKT’

één keer per jaar zien overstromen, met waanzinnige vluchtelingstromen als gevolg. Sowieso zal binnen een paar eeuwen een groot deel van Nederland dan onder water staan. Met een temperatuurstijging van anderhalf à twee graden worden de effecten onvoorspelbaar en onomkeerbaar.”

Niet bepaald een rooskleurig plaatje dat Alkemade zo kalmjes even schetst terwijl hij ons uit een antieke, Delftsblauwe pot een kopje thee inschenkt. Toch deprimeert het hem geenszins. “Ik zie dit juist als een belangrijk moment in de tijd waarin we een omwenteling inzetten die zeldzaam relevant en verstrekkend is. Het is alsof we als mensheid uit de puberteit zijn gekomen, met een plotseling besef dat je verder moet kijken dan alleen je eigen belang. Dat er een andere werkelijkheid is die om een fundamenteel andere instelling vraagt. Dat is toch ongelooflijk leuk en spannend? Tijden van verandering zijn wat mij betreft de mooiste, zeker als het een groter doel dient.” Het collectieve bewustzijn dat er dingen anders moeten, is volgens Alkemade inmiddels maatschappijbreed wel ingedaald. En dat is een goed begin. “Het is nu aan de hele mensheid om de koppeling te leggen tussen het eigen gedrag en het lot van een planeet. Steeds meer mensen, en zeker de nieuwe generaties, krijgen die werkelijkheid helder in beeld en willen verant-

Floris Alkemade (1961) is architect, stedenbouwkundig ontwerper en sinds 2015 rijksbouwmeester van Nederland. In die rol adviseert hij het rijk gevraagd en ongevraagd over de architectuur en de stedelijke omgeving van het rijksvastgoed, maar ook over grote ruimtelijke thema's die heel het land aangaan. Sinds 2008 leidt Alkemade zijn eigen architectenbureau FAA dat vanuit Parijs, Brussel en Sint-Oedenrode opereert. Tot voor kort was hij lector aan de Academie van Bouwkunst Amsterdam. In het voorjaar van 2020 kwam zijn boek *De toekomst van Nederland* uit, een essay over de kunst van richting te veranderen.

woordelijkheid nemen. Voor coronatijd gaf ik veel lezingen en overal waar ik kwam, kreeg ik eigenlijk steeds dezelfde vraag: welke kant gaat het op en wat kunnen wij doen? Ik ontmoet steeds weer mensen die hun steentje willen bijdragen. Dat is prachtig om te zien en geeft hoop.”

Ondanks alle goede wil leeft er tegelijk ook een angst voor verandering die juist passief maakt. De vraag fascineert onze rijksbouwmeester: hoe komt het toch dat we zo bang zijn voor verandering? “Ik denk dat onze levens op dit moment zo luxe zijn, dat elke vorm van verandering allereerst een bedreiging lijkt. Want je moet er iets voor inleveren. We weten allemaal dat het niet klopt, maar voor € 35,- naar Barcelona vliegen is toch wel fijn. Kan dat dan niet meer? En wat mag er dan nog meer niet? Als mensen houden we graag vast aan wat we kennen. Terecht, want veel gewoonten of tradities zijn gestoeld op waardevolle kennis en ervaring uit het verleden. Prima om aan vast te houden, maar wel zolang je min of meer in dezelfde omstandigheden voort kunt gaan. Op dit moment veranderen de omstandigheden zo drastisch en zo radicaal, dat we wat we kennen wel móeten herijken aan nieuwe inzichten. Daar staan we nu en dat is spannend. De angst zit hem natuurlijk ook in het feit dat we nog niet weten wat de verandering precies inhoudt. We worden gevraagd uit onze comfortzone te stappen zonder te weten wat we ervoor terugkrijgen.”

Daarom is het zo belangrijk dat er verhalen worden gemaakt en een hoopvolle toekomst wordt geschetst. Alkemade is er vurig over: we hebben verbeeldingskracht nodig om van richting te kunnen veranderen. “Als we maar een beeld hebben van hoe het anders kan, beter kan, dan komt de boel in beweging. We moeten ons kunnen voorstellen waar het naartoe gaat. Want dan kan de angst voor verandering plaatsmaken voor verlangen.” Alkemade ziet voor de komende jaren dan ook bij uitstek een rol weggelegd voor kunstenaars, filmmakers, verhalenvertellers, ontwerpers en wetenschappers. “Zij zijn gespecialiseerd in het bedenken en verbeelden van hoe het anders kan.

Zij kunnen laten zien dat er in al die veranderingen ook enorme verbetering schuilt. Dat we ergens naar op weg zijn dat het verlangen meer dan waard is. Denk aan mooiere landschappen, gezondere en duurzame vormen van voedselproductie, meer ruimte voor natuur, verduurzaming van de energie, minder natuurrampen. Maar ook sociaalmaatschappelijke zaken als minder eenzaamheid, meer saamhorigheid en een gezondere economie. Allemaal prachtig toch?” Alkemade is er zeker van dat we de nu gevoelde urgentie kunnen aangrijpen om een hele keten aan zinvolle veranderingen door te voeren. “Als we de dingen in samenhang zien, kunnen we oplossingen bedenken die win-win-win zijn. We zijn er als land absoluut slim genoeg voor. Het hoopvolle moet onderdeel worden van het verhaal. Lukt het ons om daarmee het verlangen naar een betere wereld wakker te schudden, dan wordt alles mogelijk. Verlangen is de krachtigste motor. Zwengel je die aan, nou, dan hebben we het zo gefikst.”

Een raket die opstijgt, je ziet hem trillen. Hij probeert los te komen, wroet en wrikt, maar als hij eenmaal gaat ... dan gaat het hard! Het is Alkemades meest hoopvolle vergelijking voor hoe het zou kunnen gaan. De hoofdrol in het verhaal mag dan vooral bij de kunst en de wetenschap liggen, tegelijk is wat hem betreft iedereen aan zet. De politiek zeer zeker (daar valt nog veel te winnen!), de markt en ook het individu. Wat is dan die rol van de gewone mens? “De juiste dingen willen”, zegt de rijksbouwmeester terwijl hij aan de grote, houten tafel nog eens bijschenkt. “Daar begint het mee: keuzes maken. De markt bepaalt veel, maar wordt uiteindelijk toch gedictieerd door de wensen van de consument. Het lijkt misschien minimaal; die ene

‘DIE ENE BESPARENDE DOUCHEKOP GAAT DE WERELD NIET REDDEN. MAAR DE MACHT VAN HET GROTE GETAL IS INTUSSEN WEL DEGELIJK AAN HET WERK’

besparende douchekop gaat echt de wereld niet redden. Maar de macht van het grote getal is intussen wel degelijk aan het werk. Dus is de vraag voor iedereen van belang: waar richt je je op? Je ziet het trouwens ook bij gemeentes al gebeuren: steeds meer plaatsen willen zich op de kaart zetten als duurzame gemeente en kopen hun diensten en producten daarop in. Als dat soort belangen stapsgewijs uiteindelijk allemaal in beweging komen, kan het snel gaan. Daarom is het zo nodig dat we ook als individu beseffen dat we niet alleen ons eigen belang dienen, maar onderdeel zijn van iets groters.”

Als ontwerper én als rijksbouwmeester voelt Alkemade zich medeverantwoordelijk om de verbeeldende verhalen in het leven te roepen. Ieder jaar initieert hij een ontwerpprijsvraag, waaronder ‘Who cares’, waarbij ontwerpers en zorgprofessionals worden uitgedaagd om oplossingen te verzinnen voor innovatieve vormen van wonen en zorg. “Het levert inspirerende voorbeeldprojecten op, en dat is belangrijk. Want voorbeelden maken dat mensen makkelijker ergens in kunnen gaan geloven.” Ook deelt Alkemade waar hij kan, gevraagd en ongevraagd, zijn eigen visie en inzichten. Meer dan enige rijksbouwmeester voor hem, zoekt hij de media en het publiek bewust op. Vorig jaar bracht hij bijvoorbeeld zijn boek *De toekomst van Nederland* uit, een essay over het vermogen om van richting te veranderen. “Als ontwerper kijk ik voortdurend hoe alles anders en beter kan. Dit boek is mijn poging om mensen met mijn verbeeldingskracht te inspireren en aan het denken te zetten.” In het boek schetst Alkemade bijvoorbeeld een oplossing voor het woningtekort dat honderd procent duurzaam is, niet onnodig kostbare natuur

inneemt, een nieuw verdienmodel genereert voor boeren, landbouwgrond verrijkt en tegelijkertijd ook nog eenzaamheid terugdringt in onze vergrijzende bevolking. “Door de keten te doordenken en zaken die strijdig lijken, toch met elkaar te verbinden, ontstaat er een logica die ontzettend waardevol, effectief én leuk is.”

We hebben twintig tot dertig jaar de tijd om ons lot te bepalen. Ons vermogen om van richting te veranderen is vandaag essentiëler dan ooit. Gaat het lukken? Alkemade is hoopvol; volgens hem is het proces allang in gang gezet. “Het zoeken zelf is het begin van de oplossing”, zegt hij. “En dat gaat nooit in één rechte lijn. Er is eens een wetenschappelijk experiment gedaan met een groep mannen van de Tanzaniaanse Hadza-stam. Zij werden naar een totaal ongerept en voor hen onbekend gebied overgeplaatst. Wetenschappers volgden met gps-trackers welke bewegingen deze mannen maakten om aan voedsel te komen. Wat bleek? Ze legden continu langere en kortere afstanden af in telkens verschillende richtingen. Op het oog chaotisch, maar dat was het allerminst. Dit bewegingspatroon is juist een succesvolle strategie om te overleven in onbekend gebied. Je ziet het terug bij verschillende diersoorten en inmiddels wordt het zelfs ingezet door sommige van de nieuwste internetzoekmachines.” Alkemade vindt het een prachtige metafoer van waar we als mensheid nu staan. “Het moet anders. De rechte lijn van A naar B is perfect als je weet waar B ligt. Maar we weten niet waar B ligt. Dus is het zinnig om in alle richtingen te zoeken en op basis van nieuwe inzichten steeds onze koers bij te stellen. Alleen ons vermogen om van richting te veranderen, kan ons nu redden. Volgens mij zitten we al midden in dat zoekproces. En dat maakt deze tijd waanzinnig boeiend. Tuurlijk, het vraagt lef, moed, een beetje jeugdige onbezonnenheid misschien. Maar waarom niet? Er is zoveel winst te behalen.” ○